

HoGent

MENS
EN
WELZIJN

Ideeën i.v.m. het begeleiden van loopbaanleergesprekken

Van theorieën naar de praktijk van een reflectief loopbaanleergesprek

Notities bij de presentatie van Lucas De Cocker op de studiedag "Leerlingen en kwaliteitszorg", op vrijdag 6 december 2013 in Essene, Affligem, georganiseerd door het SOK (het SCHOOLOVERSTIJGEND KWALITEITSNETWERK).

COPYRIGHT

Niets uit dit werk mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, geluidsband, elektronisch of op welk andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteurs tenzij men zich daarbij houdt aan de onderstaande **Creative Commons** afspraken (licentie) van het niveau "**Naamsvermelding - Niet Commercieel - Gelijk Delen**".

Deze afspraken bepalen dat de gebruiker van dit werk:

- het werk mag kopiëren, verspreiden en doorgeven;
- het werk mag remixen en of er afgeleide werken mag van maken

onder de volgende voorwaarden:

- **Naamsvermelding.** De gebruiker dient bij het werk de door de maker of de licentiegever aangegeven naam te vermelden (maar niet zodanig dat de indruk gewekt wordt dat zij daarmee instemmen met uw werk of uw gebruik van het werk).
- **Niet-commercieel.** De gebruiker mag het werk niet voor commerciële doeleinden gebruiken.
- **Gelijk delen.** Indien de gebruiker het werk bewerkt kan het daaruit ontstane werk uitsluitend krachtens dezelfde licentie als de onderhavige licentie of een gelijksoortige licentie worden verspreid.
- Bij hergebruik of verspreiding dient de gebruiker de licentievoorwaarden van dit werk kenbaar te maken aan derden.
- De gebruiker mag afstand doen van een of meerdere van deze voorwaarden met voorafgaande toestemming van de rechthebbende.
- Niets in deze licentie strekt ertoe afbreuk te doen aan de morele rechten van de auteur, of deze te beperken.

Lucas.DeCocker@HoGent.be

De volledige licentieovereenkomst kan geraadpleegd worden op:

<http://creativecommons.org:80/licenses/by-nc-sa/2.0/be/legalcode.nl>.

Het voorgaande laat de wettelijke beperkingen op de intellectuele eigendomsrechten onverlet.

1 Enkele belangrijke randvoorwaarden vooraleer studie- of loopbaanleergesprekken aan te gaan

Vooraleer meteen met leerlingen of studenten studieloopbaanleergesprekken aan te gaan moet voldaan zijn aan verschillende randvoorwaarden. Zo niet dan wordt het bijzonder moeilijk om bij dergelijke gesprekken de juiste keuzes te maken en blijft de studieloopbaanbegeleider in het ijle werken. Als aan de meeste randvoorwaarden voldaan is, is het voor de studieloopbaanbegeleider veel duidelijker wat van hem/haar verwacht wordt en welke criteria hij/zij kan gebruiken om allerlei keuzes te maken die bij deze taak horen. Hieronder worden de meest belangrijke randvoorwaarden kort aangehaald.

1.1 Een duidelijke en gedragen visie is van de school

Zeer belangrijk is dat er een duidelijke en gedragen visie is van de ganse school met heldere standpunten over:

1.1.1 Voldoende tijd voor de loopbaanleerbegeleiders

Een zinvolle loopbaandialoog kost tijd. Tijd voor de begeleiders om zich voor te bereiden, om voldoende gesprekken effectief te begeleiden en voldoende tijd om de administratieve verwerking af te ronden. In secundaire scholen kan je toch rekenen op minimum 4 gesprekken per leerling per jaar à rato van 30 minuten per gesprek. Minder heeft weinig zin (krachtige leeromgeving, integrale leerloopbaanbegeleiding). Het heeft geen zin om in dergelijke begeleidingsgesprekken niet de volledige reflectiecyclus rond te maken en niet alle loopbaancompetenties te betrekken in het gesprek (zie ook verder).

Allicht zullen er in het team in dit verband afspraken gemaakt moeten worden over welke andere taken efficiënter kunnen, welke taken er kunnen wegvallen, ...

1.1.2 Wie bewaakt de rode draad van de leerling doorheen al de jaren op dezelfde school?

Wat zal de taakverdeling tussen de loopbaanleerbegeleider, de klastitularis, eventuele stagebegeleiders, stagementoren, trajectbegeleider, leerlingbegeleider en begeleiders van het CLB zijn? Dit in het kader van de nagestreefde integrale leerloopbaanbegeleiding.

1.2 Kunnen en mogen de leerlingen echt kiezen?

- Is de loopbaanleerbegeleider/trajectbegeleider voldoende op de hoogte van de mogelijke alternatieve studiemogelijkheden en/of beroepsprofielen? Wie is verantwoordelijk voor de juiste kennis van de studieloopbaanbegeleider in dit opzicht? Wat zal de samenwerking in dit verband zijn met het CLB, het hoger onderwijs en de economische sectoren? Zullen de economische sectoren een voldoende objectief beeld geven?
- Zicht op studies en of beroepen door de leerlingen/studenten is een taak van de hele school (in samenwerking met het CLB, de overheid en de verschillende economische sectoren).
- Hebben de leerlingen voldoende zicht op de mogelijke studies/beroepen om echt te kunnen kiezen?
- In hoeverre mag de studieloopbaanleerbegeleider zich laten beïnvloeden door “het maatschappelijk belang en nut” van bepaalde beroepen? Welk probleem wil de overheid oplossen wanneer ze het heeft over “de transitieproblematiek onderwijs-arbeidsmarkt”? In hoeverre moet de loopbaanleerbegeleider zich hierdoor laten beïnvloeden dan wel voorrang geven aan de interesses van de leerling/student?
- In hoeverre mag de studieloopbaanleerbegeleider zich laten beïnvloeden door het aanbod van de eigen school, eigen scholengroep? Hoe groot is de druk om een leerling toch maar in de eigen school of scholengroep te houden?

1.3 Kunnen onze leerlingen echt beter kiezen door reflectieve begeleidingsgesprekken

Sluit de voorgestelde dialoog tussen de leerling en de studieloopbaanbegeleider aan bij de mogelijkheden van de leerlingen? In welke mate leidt de school de leerlingen op om uiteindelijk aan zelfreflectie te doen? Laat de school de reflectieopdrachten van de leerlingen aansluiten bij de leeftijd van de leerlingen (fysieke ontwikkeling van de hersenen (denk bijvoorbeeld aan de leerstijlen van Kolb), de mogelijkheid tot abstractie, logisch redeneren, instrumenteel reflecteren, zelfreflectie, metacognitie)?

In welke mate zijn de leerlingen bereid om aan zelfreflectie te doen? Dit laatste leidt ons ook automatisch tot het volgende punt.

1.4 De perceptie van het studieloopbaanleren bij de leerlingen

- Hoe zal je studieloopbaanleren bij de leerlingen/studenten aanbrenge? Wordt dit een vak apart? Is dit een verplicht nummertje? Kan je daar “punten” mee verdienen en ook voor “buizen”? Houdt men met het loopbaanleren van de leerling/student rekening bij de evaluatie, bij het toekennen van attesten of andere vervolgtijdelijkheden?

- Wat is de rol/macht van de loopbaanleerbegeleider? Heeft de leerling/student inzage bij de notities van de begeleider? Wordt er verslag gemaakt van de begeleidingsgesprekken, wie maakt dat verslag dan en wie heeft hier inzage in?

2 Meewerkende factoren

Als een school reflectieve studieloopbaangesprekken wenst in te voeren zijn er gelukkig een aantal factoren die kunnen bijdragen aan een krachtige implementatie ervan.

2.1 Sommige vormen van reflecteren kan je snel/gemakkelijk (aan-)leren

Afhankelijk van de leeftijd van de leerlingen, de vorm, diepgang van de gewenste reflectie en de geleverde ondersteuning zijn verschillende reflectievormen (of voorlopers daarvan) reeds onderdeel van werkvormen in het lager en het secundair onderwijs (bv. werken met de beertjes van Meichenbaum, eenvoudige vormen van wetenschappelijk onderzoek, gebruik van de PDCA-cyclus). Ook bij de meeste vormen van “leren leren” wordt al vaak een aangezet tot methodisch reflecteren gegeven.

2.2 Iemand helpen reflecteren kan je leren en kan een bijzonder goed gevoel geven

In de veronderstelling dat iemand met een pedagogisch diploma nog geen ervaring zou hebben met het begeleiden van reflecterende studieloopbaangesprekken dan kan dit in een tijdspanne van ongeveer 4 dagen perfect aangeleerd worden.

Het is bijzonder fijn wanneer je iemand —met een minimum aan sturing— zelfstandig zijn of haar problemen inzichtelijk ziet oplossen.

2.3 Reflecteren hoeft niet altijd een saaie schriftelijke activiteit voor de leerling te zijn

Reflecteren kan perfect ook mondeling en in groep aangeleerd en geoefend worden (vb. geleide intervisie of groepssupervisie waarbij aanvankelijk liefst niet te veel op de persoonlijke kenmerken van de intervisanten gefocust wordt). Een bijkomend voordeel van intervisie of groepssupervisie is dat de leerlingen of studenten ongelofelijk veel van elkaar leren en ze zeer snel vertrouwd raken met de methode. Daarnaast hoeft de begeleider ook geen schriftelijke feedback te geven op deze manier van reflecteren.

2.4 Instrumenteel reflecteren is een goed startpunt voor zelfreflectie

Instrumenteel reflecteren volgens het spiraalmodel van Korthagen en Koster is een goed startpunt om dan later te kunnen overschakelen naar bewuste zelfreflectie en kernreflectie. Instrumenteel reflecteren over niet persoonsgebonden materie laat toe om de techniek van reflecteren onder de knie te krijgen zonder daarbij meteen persoonlijk bedreigend te zijn.

Het spiraalmodel van Korthagen en Koster voor instrumenteel reflecteren is een eenvoudig maar zeer krachtig model en kan ook in tal van andere lessen en vakken gebruikt worden. Je vind er ook automatisch aansluiting mee met de ontwikkeling van de 4 leerstijlen van Kolb.

Schakel pas over op individuele begeleidingsgesprekken waarbij je zelfreflectie aanmoedigt, wanneer de leerlingen/studenten de techniek van instrumenteel reflecteren onder de knie hebben. Stimuleer de leerlingen/studenten pas dan ook om aan kernreflectie te doen (integreer dan bv. meer elementen van het “ui-model” van Korthagen en Vasalos (vertrekkend vanuit de omgeving waarin de leerling/student zich beweegt, naar zijn concreet gedrag, zo naar zijn reeds ontwikkelde competenties, zijn overtuigingen (pre-concepten), zijn identiteitsbeleving (wat kan ik al als professional) en zijn betrokkenheid (wat wil ik betekenen in de wereld - idealen, waarden en normen)).

3 Waarom zelfreflectie bij studieloopbaanleren

Via “studieloopbaanreflectie” hoopt men de leerling/student/werkzoekende/werknemer meer inzicht te laten krijgen in zijn/haar:

- wensen,
- waarden,
- motieven,
- sterke punten (inclusief externe hulpbronnen),
- zwakke punten, beperkingen,
- (toekomstige) arbeidsidentiteit.

Bij reflectie over studiekeuze en loopbaankeuze is zelfreflectie onvermijdelijk. Het is namelijk noodzakelijk dat de leerling:

- zijn beroepswens (zelfbeeld, idealen) voor zichzelf en de begeleider(s) expliciteert,
- zijn beroepsbeelden voor zichzelf en de begeleider(s) expliciteert,
- Leert leren op basis van zijn/haar gevoel. Daarbij moet verder gegaan worden dan “voelde je je goed of niet?”. Waarom voelde je dat? Waarom voelde je zo? Dit om zicht te krijgen op de eigen idealen, politieke, sociale en maatschappelijke overtuigingen, verwachtingen van de leerling/student.

Verder is zelfreflectie en het ontwikkelen van emotionele intelligentie van de leerling/student belangrijk omdat hij/zij zicht moet krijgen op wat hem/haar motiveert, stimuleert, hindert, op stang jaagt...

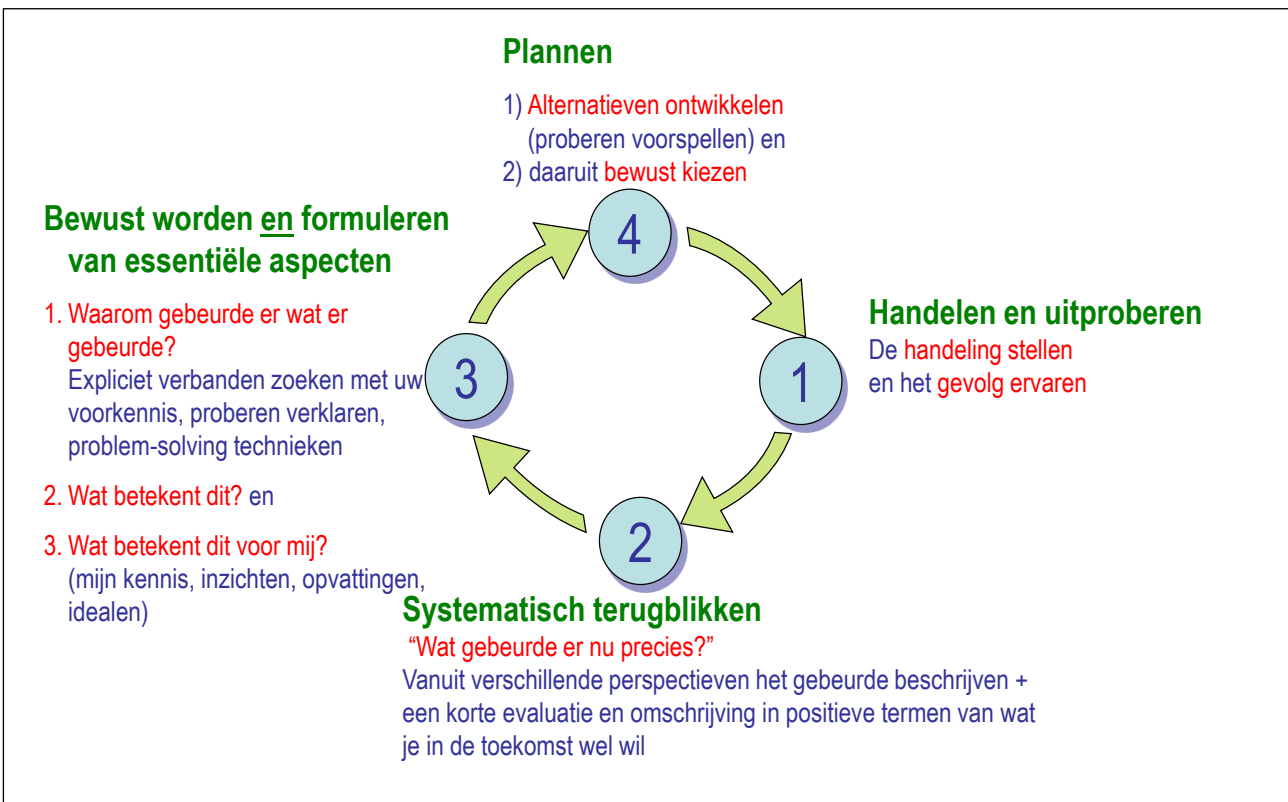
4 Waarover en op welk niveau reflecteren bij loopbaanleren?

De reflectietechniek van het spiraalmodel van Korthagen en Koster laat toe om over alles en nog wat te reflecteren. Het onderwerp kies je zo groot, zo ruim of zo klein, zo afgebakend als je zelf wil. Je kan reflecteren over één bepaalde handeling of situatie of je kan helikopter spelen: reflecteren over een grotere tijdspanne.

Bij uiteraard de bedoeling om over langere periodes na denken en een lange termijn visie op te bouwen. Dit neemt niet weg dat in dit totale proces het zeer nuttig en noodzakelijk zal zijn om ook over zeer concrete voorvallen of specifieke drijfveren te reflecteren.

5 Waarom kiezen voor het spiraalmodel van Korthagen en Koster?

Eén van de sterke punten van dit model ligt in de strikte scheiding in de 4 fasen: (fase 4: plannen → fase 1: uitvoeren en ervaren van de gevolgen → fase 2: systematisch terugblikken → fase 3: analyseren → opnieuw fase 4: nieuwe concrete oplossingen bedenken. Hierdoor —en samen met verschillende praktische tips om de meest voorkomende valkuilen te omzeilen— is deze methode zeer geschikt om vanuit concrete ervaringen over te gaan naar het formuleren van abstracte oorzaak-gevolg relaties, om pas dan over te stappen naar het uitwerken van concrete handelingsalternatieven op basis van die nieuwe inzichten.

Schema van de fasen van reflecteren volgens het spiraalvormig reflectiemodel van Korthagen en Koster

In vergelijking met de **PDCA**-cyclus (**Plan-Do-Check-Act**) wordt in het model van Korthagen en Koster het aspect **C** (**check**) bewust opgesplitst in drie aparte fasen met elk hun eigen bedoeling en bijhorende tips. In die zin is het model van Korthagen en Koster gestructureerder en daardoor ook gemakkelijker bij te brengen bij leerlingen/studenten.

Het model van Korthagen en Koster sluit ook mooi aan bij een neo-positivistische benadering van kennisontwikkeling die in veel benaderingen van “wetenschappelijk werk” terug te vinden is. Hierbij gaat de leerling/student in kader van een opdracht (hopelijk) zelf eerst verschillende mogelijke manieren van aanpakken bedenken (\approx plannen: in feite zal hij op basis van wat hij reeds weet (kennis) voorspellen wat er in de praktijk zal gebeuren als hij deze of gene handeling/werkwijze zal uitvoeren (concreet resultaat bij mensen/levende wezens/objecten). Na het uitproberen van de actie (het uitvoeren van de geplande acties) zal de leerling/student het resultaat ervaren (observeren, meten, vaststellen). Hierna is het moment gekomen om wat vastgesteld werd eerst gedetailleerd te overlopen (systematisch terugblikken) om zich bewust te worden van wat er eigenlijk echt gebeurde. Wat was het verschil met wat verwacht werd bij het maken van de planning (voorspelling/hypothese) en de realiteit (de naakte observaties)? Pas daarna gaan we de gelijkenissen of verschillen proberen interpreteren (analyseren) en betekenis toekennen aan die verschillen (bevestiging van wat we reeds wisten of het vinden van bijkomende/alternatieve verklaringen). Op dat moment kunnen dan de bestaande inzichten aangevuld, verfijnd of uitgebreid worden (nieuwe theoretische abstracte oorzaak-gevolg relaties). Op basis daarvan kunnen opnieuw nieuwe hypothesen geformuleerd worden die dan in de toekomst in de praktijk (nieuwe toepassing) bevestigd of gefalsificeerd kunnen worden.

6 Het begeleiden van een reflectief studieloopbaanleergesprek

6.1 Algemene voorbereidingen

6.1.1 Op het niveau van de school

Zorg er in elk geval voor dat op het niveau van de ganse school voldaan is aan de noodzakelijke randvoorwaarden (zie hoger).

6.1.2 Op het niveau van de individuele leerling of student

Zorg er voor dat de leerling/student via andere werkvormen zelf reeds een duidelijker zicht kreeg op zichzelf (eigen interesses, sterke punten, werkpunten, de mogelijke studiekeuzes of jobkeuzes, voorkeuren).

6.1.3 Op het niveau van de individuele leerling en de begeleider

Fundamenteel voor een goed begeleidingsgesprek is het vertrouwen dat de leerling/student heeft in de begeleider. Dit is een noodzakelijke voorwaarde opdat de leerling/student voldoende open over zijn twijfels, sterktes, zwaktes en ambities kan praten. In die zin kan het aangewezen zijn om in een eerste individueel gesprek tussen een leerling en zijn begeleider nog niet meteen heel diep in de persoonlijke leefwereld van de leerling te willen doordringen, maar veeleer een vertrouwen schepend gesprek te hebben waarbij bijvoorbeeld alleen gefocust wordt op de bedoeling van dit soort gesprekken, wat het verloop kan zijn, wat daarbij van de leerling verwacht wordt en wat de rol van de begeleider daarbij zal zijn.

In het geval dat de begeleider notities zal nemen tijdens dergelijke gesprekken, is het ook noodzakelijk dat dit bij voorbaat meegedeeld wordt en wat daarvan de bedoeling daarvan is. Maak ook duidelijk wie allemaal inzicht zal krijgen in die notities of de eventuele verslagen van dit gesprek. Meld eventueel dat je tijdens het gesprek voor jezelf soms de nodige tijd zal nemen om alles goed te begrijpen.

Geef in een eerste gesprek ook aan dat jij als begeleider niet de keuzes voor de leerling/student zal maken (dit zal je later in de volgende gesprekken zeker moeten herhalen). In elk geval maak je duidelijk dat er dus stiltes zullen vallen in dergelijke gesprekken.

Zorg er voor dat de studieloopbaangesprekken ook echt individuele gesprekken zijn. Voorzie een discrete, comfortabele ruimte. Liefst ergens waar je in een hoek van 90 ° t.o.v. elkaar kunt plaatsnemen en waar beide deelnemers nota kunnen nemen.

6.2 Specifieke voorbereiding van een individueel gesprek

Ga als begeleider in elk geval nog eens na wat er in het vorige gesprek afgesproken werd. Welke voornemens had de leerling/student gemaakt? Welke adviezen had jij daarbij gegeven? Welke voorbereidende taken, tests, oefeningen, reflectieopdrachten moest de leerling/student afwerken. Ga ook nog eens na of jijzelf als begeleider niet één of ander moest nagaan (bv. bepaalde info over een studiemogelijkheid checken).

6.3 Tips en voorbeeldvragen bij het begeleiden van het gesprek zelf

Zie daarvoor uiteraard de mini-poster in functie van het ondersteunen van een reflectief studie-loopbaan-leergesprek die ook tijdens de workshop werd uitgedeeld.

Mini-poster met tips voor het begeleiden van reflectieve loopbaanleergesprekken: zie:

http://docent.hogent.be/lucas-de-cocker/workshop/Poster_begeleiden_loopbaanreflectiegesprek_Korhagen_en_STARRTT.pdf.

Midden bovenaan vindt u de algemene basishoudingen voor de begeleider van elk leergesprek. Specifiek voor het begeleiden van een loopbaanleergesprek geldt hier de bijkomende eis dat de gespreksleider voldoende kennis heeft van de mogelijke vervolgleidingen en mogelijke werkvelden van de leerling/student.

Midden rechts staan raadgevingen i.v.m. het creëren van gepaste leerkanalen en het bewaken van de haalbaarheid van eventuele nieuwe opdrachten. Deze tips zijn zowel van belang bij het geven van nieuwe opdrachten in het kader van het loopbaanleren als bij het helpen formuleren van vervolgoopdrachten.

Midden onderaan staan de Rogeriaanse basishoudingen van die fundamenteel zijn voor elke begeleider van een emancipatorisch begeleidingsgesprek.

Rechts onderaan staan tal van mogelijke concrete vragen die je als begeleider kan stellen bij fase 2 van het bespreken van een bepaald item (of start van een gesprek nadat de leerling/student een bepaalde opdracht (of opdrachtenreeks) uitvoerde). Het is uiteraard niet de bedoeling dat je als gespreksleider al deze vragen afvuurt. Het zijn slechts voorbeeldvragen. Belangrijk daarbij is wel de algemene volgorde van de vragen en het feit dat het bijna allemaal open vragen zijn.

De groene tussentiteltjes bij de mogelijke voorbeeldvragen refereren naar de elementen van de STARRTT-methode en de loopbaanleercompetenties.

Pas wanneer de gespreksleider een voldoende duidelijk antwoord kreeg op de kernvragen bij fase 2 (“Wat gebeurde er precies?” en “Een korte evaluatie in positieve termen door de leerling/student”) stap je als begeleider over naar de kernvragen in fase 3 (“Waarom gebeurde er wat er gebeurde?”, “Wat betekent dit?” en bij loopbaanleergesprekken vooral “Wat betekent dit voor mij?”).

Midden links vindt u dan ook de bijkomende basishoudingen van de begeleider in fase 3. Daaronder staan weer voorbeelden van concrete vragen die je bij de bespreking van een item in fase 3 kan gebruiken. Ook hier is ook de volgorde van belang.

Pas wanneer er voldoende (nieuw) inzicht in de situatie is kan je overgaan naar fase 4. De bijkomende accenten voor de begeleider in fase 4 staan centraal boven-links. Concrete voorbeeldvragen die je als begeleider in die fase kan stellen staan links bovenaan. Ook hier is de volgorde van belang.

Alhoewel de mini-poster met tips aanvankelijk nogal overweldigend kan overkomen, lijkt het gebruik ervan in de praktijk best mee te vallen. Deze mini-poster kan je eventueel als onderlegger bij de eerste gesprekken gebruiken (of je hangt hem op A0 formaat op in de gespreksruimte). Leerkrachten en mentoren signaleren mij dat ze na een vijftal gesprekken reeds zonder de poster kunnen. Dit maar om aan te geven dat wat aanvankelijk wat angst kan inboezemen in de praktijk nog best kan meevallen.

6.4 Afsluiten van het gesprek

Laat zoveel mogelijk de leerling/student zelf samenvatten wat hij geleerd heeft uit dit gesprek en wat de volgende stappen zijn die hij in de toekomst zal zetten (welke acties, wanneer, wie moet nog gecontacteerd worden, welke info moet nog opgezocht en doorgenomen worden, enz.). Vul aan waar nodig.

Waardeer de inzet van de leerling/student en laat merken dat je geïnteresseerd bent in het resultaat van de nieuwe acties/stages/vervolgacties ...

Afhankelijk van de opties die de school nam, noteer je voor eigen gebruik de belangrijkste elementen uit dit gesprek, ook wat de leerling opvallend niet ter sprake bracht. Dit kan dan eventueel in de volgende gesprekken door de begeleider mee ingebracht worden.

Veel succes ermee.

Lucas De Cocker